

RESULTATEN BROEDVOGELINVENTARISATIE GAGELPOLDER 2013

Eckhart Heunks

In *de Kruisbek* 2012/4 werd een kort artikel gewijd aan de broedvogelinventarisaties van 2007 en 2010 van een deel van de Gagelpolder. Samen met een analyse van oudere inventarisaties werd in het artikel ingegaan op de ontwikkeling van de avifauna en achterliggende mogelijke factoren. De tellingen hebben betrekking op een oud moerasbos (het kerngebied) en direct omliggende nieuwe natuur in het westelijk deel van de polder. In 2013 is de telreeks verlengd met een nieuwe uitgebreide broedvogelinventarisatie volgens de BMP-methode van SOVON, waarvan het resultaat het onderwerp vormt van onderhavig artikel.

Gagelpolder bij Overvecht (Utrecht)

Doel van het BMP-onderzoek is het monitoren van de ontwikkeling van vogelpopulaties. Aan de hand van systematische telreeksen kan de toe- of afname van soorten worden gevolgd (overigens wordt bij BMP-onderzoek eigenlijk alleen het aantal territoria geteld). Tellen is relatief makkelijk. Een verklaring vinden voor vast-

gestelde ontwikkelingen is een stuk lastiger, maar de telreeksen nodigen daar natuurlijk wel toe uit. Het is erg complex om hier volledig in te zijn, want er moet rekening worden gehouden met zowel lokale, regionale als mondiale factoren, met onderscheid in natuurlijke (met name weer- en klimaatfluctuaties en vegetatie-ontwikkeling) als mens-gestuurde invloeden. Met de zekerheid niet volledig te zijn, worden hieronder een paar mogelijk dominante factoren uitgelicht die van betekenis kunnen zijn voor de vastgestelde aantalsontwikkeling van een aantal soorten binnen het BMP-plot.

Relatief strenge winter en zeer koud voorjaar

Het voorjaar van 2013 was het koudste voorjaar sinds decennia en de winter daaraan voorafgaand was wederom een relatief koude winter. Een aantal soorten dat in 2010 een flinke afname liet zien ten opzichte van 2007, samenhangend met de eerste koude winter sinds jaren, lijkt zich op dat lagere niveau te handhaven. Met name voor kleine standvogels als winterkoning, boomkruiper en matkop is de overwinteringskans bepalend voor het populatieverloop. Vermoedelijk is er met de matkop meer aan de hand gezien de al jaren landelijk negatieve trend van deze soort.

soort/jaar	Eerdere tellingen kerngebied			BMP-tellingen		
	1968	1979	1986	2007	2010	2013
winterkoning	31	19	35	64	33	30
boomkruiper	0	0	1	10	4	4
matkop	4	7-10	6	5	2	1
heggenmus	3-4	14-17	9	8	8	13
roodborst	8	11	19	17	9	19
pimpelmees	0	1-2	7	13	10	11
koolmees	5	13-17	22	16	18	14
staartmees	0	0	4	4	3	4
vink	1	3	10	9	13	21
goudvink	0	1-2	2	3	4	4

Tabel 1. Aantal territoria zangvogels in de Gagelpolder

Opvallend is dat een groot aantal andere kleine overwinterende zangvogels geen of nauwelijks last lijkt te hebben van afgelopen koude winters en een koud voorjaar. Anders dan winterkoning, boomkruiper en matkop betreft het soorten met meer trek- en zwerfgedrag, zoals heggenmus, roodborst, mezen en vinkachtigen.

In dit rijtje valt op dat voor zowel vink, roodborst als heggenmus in 2013 de hoogste aantallen zijn genoteerd sinds de BMP-telling. Mogelijk profiteren deze vogels van de verdergaande vegetatiesuccessie van omliggende nieuwe bosaanplant.

Buizerd en bosuil hadden een slecht seizoen met maar één buizerdterritorium zonder jongen en geen bosuil. Het koude voorjaar en de relatief strenge winter lijken voor deze standvogels een goede verklaring. Ook de afname van het waterhoen lijkt met de kou te verklaren.

soort/jaar	Eerdere tellingen kerngebied			BMP-tellingen		
	1968	1979	1986	2007	2010	2013
knobbelzwaan	1	1	0	2	3	1
grauwe gans	0	0	0	9	6	13
nijlgans	0	0	0	2	1	1
wilde eend	13	13-17	16	14	12	15
soepeend	0	0	0	0	2	2
krakeend	0	0	0	1	1	1
kuifeend	0	0	0	0	1	0
meerkoet	12	9-13	10	9	16	14
waterral	3	1	1	3	0	0
waterhoen	36	13-14	3	3	4	2

Tabel 2. Aantal territoria zwanen, ganzen, eenden en rallen in de Gagelpolder

Ganzen, eendachtigen en meerkoet laten geen structurele afname zien. De grauwe gans is zelfs sterk toegenomen, maar vermoedelijk spelen hier waarnemingseffecten een rol. De afname van de knobbelzwaan zou wel geplaagd kunnen worden in het licht van de strenge winter en een koud voorjaar. Deze lijkt hier toch vooral als standvogel gezien te moeten worden. In de winter werden meerdere dode knobbelzwanen in omliggende polders genoteerd (eigen waarnemingen). Eenden en meerkoet hebben elders overwinterd met toenemende aantallen in het BMP-plot vanaf half april.

Verdere ontwikkeling bosaanplant

De komst van houtsnip (een prachtig baltsende vogel op 22 april), groene specht, appelvink en boomklever (alle 1 territorium) lijkt behalve met een al jaren positie-

ve landelijke trend voor deze soorten zeker ook samen te hangen met de verdere ontwikkeling van de nieuwe bosaanplant binnen en rondom het BMP-plot. Ook de veroudering van de groenzones en parkgebieden in het nabij gelegen Overvecht kan een positief effect hebben op de bosvogelstand. Mogelijk dat de opvallende toename van de vink ook gerelateerd kan worden aan de toename van het areaal foerageergebied.

Glanskop - Jan van der Greef

Leuk is dat in de toekomst mogelijk nog een bossoort aan het lijstje toegevoegd kan worden. In de winter van 2013-2014 werd diverse malen de glanskop vastgesteld in het nieuwe bosdeel ten zuiden van het BMP-plot en zingend waargenomen op 2 februari 2014 binnen het BMP-plot (eigen waarneming). Het betreft een soort die niet eerder met een territorium werd vastgesteld binnen het BMP-plot.

Beheer rietveld aan de NO-zijde

In 2010 is een duidelijk verband vastgesteld tussen het maai beleid van het relatief grote droge rietveld aan de noordoostzijde en het aantal territoria rietvogels dat hier werd genoteerd (zie tabel 3). In 2010 was het veld kort voor het broedseizoen gemaaid, resulterend in lagere aantallen ten opzichte van 2007 toen het veld niet gemaaid was. In 2013 was het veld gelukkig niet gemaaid en werd de strook gekenmerkt door het voorkomen van veel oud hoog riet in de kern naast jong riet aan de randen (sloot- en plaszones).

Hoewel de aantallen rietvogels weer zijn toegenomen, en er zeker wel een directe relatie lijkt met het maaibeleid, is deze relatie vanzelfsprekend complexer dan in eerste instantie geschetst. Zo is de bosrietzanger hier in 2013 geheel verdwenen. De oorzaak lijkt niet het wel of niet maaien, maar de geleidelijke uitbreiding van het areaal riet in noordelijke richting ten koste van de in 2007 hier nog voorkomende zones met ruigten van brandnetels, wilgenroosjes, e.d. Ook het "herstel" van het aantal rietzangers en kleine karekieten is binnen de rietzone maar beperkt. Wel is er duidelijk een positief effect van het niet maaien op de aantallen rietgors, blauwborst en sprinkhaanzanger. Met voor zowel blauwborst als sprinkhaanzanger twee territoria levert de rietstrook (met omliggende zone) een substantieel aandeel van de totale populaties binnen het BMP-plot.

Rietveld NO-hoek	2007 (niet gemaaid)	2010 (gemaaid)	2013 (niet gemaaid)
rietgors	5	1	4
rietzanger	7	4	5
bosrietzanger	5	1	0
kleine karekiet	8	6	7
sprinkhaanzanger	1	0	2
blauwborst	1	0	2

Tabel 3. Aantal territoria rietvogels in de Gagelpolder. In 2007 en 2013 was het riet niet gemaaid vóór het broedseizoen, in 2010 wel.

Mondiale effecten?

Diverse Afrika-zangertjes laten in de BMP-reeks een stabiel tot positief beeld zien (tabel 4) dat aansluit op de landelijke 10-jaren trends (Vogelbalans, 2013). Afwijkend daarop is de verdere afname van de spotvogel binnen het BMP-plot. Mogelijk heeft deze soort tijdelijk geprofiteerd van de jonge bosaanplant aan de oostzijde (daar werden in 2007 en 2010 de meeste territoria vastgesteld) en is deze strook door verdergaande groei minder aantrekkelijk geworden. Toch is het vreemd dat ook territoria buiten de jonge bosaanplant zijn verdwenen.

Ook de fitis is in 2013 opvallend afgenomen waar de landelijke trend juist positief is. De verspreiding is vergelijkbaar met het oude moerasbosdeel als kerngebied. Mogelijk heeft het koude voorjaar effect gehad op het voedselaanbod, hoewel de tjiftjaf daar dan weer helemaal geen last van lijkt te hebben gehad.

De grauwe vliegenvanger volgt met nog maar 2 territoria helaas de landelijk negatieve trend.

soort/jaar	Eerdere tellingen kerngebied			BMP-tellingen			Landelijke 10-jaren trend
	1968	1979	1986	2007	2010	2013	
spotvogel	1	1-5	9	10	9	3	+
grasmus	5	2-3	2	11	10	13	+
zwartkop	29	11-12	12	33	26	30	+
tuinfluiter	29	11-12	22	18	30	33	+
fitis	52	41-52	58	47	62	37	+
tjiftjaf	19	50-55	38	39	50	44	+
grauwe vliegenvanger	1	3	12	4	4	2	-

Tabel 4. Aantal territoria Afrika-zangertjes en de landelijke 10-jaren trend

Tot slot

Zoals al gezegd blijft het lastig alle vastgestelde ontwikkelingen binnen een BMP-plot volledig te kunnen duiden. Nog niet besproken is de grote invloed van waarnemingseffecten op het eindresultaat. Zo kan tijdens een BMP-tellingenreeks net de zangpiek van een soort worden gemist of wordt juist een toptelling meegenomen wat zich meteen kan vertalen in een significant lagere of hogere eindscore. Een telreeks met matige waarnemingsomstandigheden (harde wind/regen) kan ook grote invloed hebben op de getallen. Ervarenheid van de teller met het betreffende gebied, met de hierin voorkomende soorten en met de BMP-methodiek, vormt een andere bepalende factor voor het eindresultaat.

Na drie uitgebreide BMP-ronden zijn er natuurlijk nog wel verrassingen en leerzame momenten (gelukkig maar), maar lijkt voldoende ervaring bereikt en speelt die factor voor de komende BMP-jaren geen rol van betekenis meer op de vastgestelde trends.